

University of
Sistan and Baluchestan

Investigating the effect of increasing the share of the tourism industry in the households' portfolio on employment generation in economic sectors: A case study of Khorasan Razavi

Ali Rahnama¹ | Hadi Rafiei Darani² | Azadeh Taalimoghaddam³

1. Researcher of Tourism Economic Department, Institute of Tourism Research at ACECR (Academic Center for Education, Culture and Research) Khorasan Razavi. E-mail: a.rahnama@acecr.ac.ir.
2. Corresponding Author, Assistant Professor of Tourism Economic Department, Institute of Tourism Research at ACECR (Academic Center for Education, Culture and Research) Khorasan Razavi. E-mail: h.rafiiei@acecr.ac.ir. hadirafiy@yahoo.com.
3. Researcher of Tourism Economic Department, Institute of Tourism Research at ACECR (Academic Center for Education, Culture and Research) Khorasan Razavi. E-mail: azadeh.taalimoghaddam@gmail.com.

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received: 30 November 2022 Revised in revised form: 8 January 2023 Accepted: March 2023 Published online: 1 March 2023</p> <p>JEL: C67, E24, E71, Z32.</p> <p>Keywords: Employment, Two regional of input-output table, Tourism, Household consumption</p>	<p>Tourism has great importance in employment and production and is one of the most vital industries in the world. Many countries have made detailed planning due to the importance of the tourism industry. In this study, the effect of increasing the share of the tourism industry in the portfolio of households on the employment generation of economic sectors has been investigated. For this purpose, the AFLQ spatial share method was used in the input-output table of two regions for Khorasan Razavi Province and other national economic sectors. The results showed that with a 10% increase in household consumption, a total of 81,024 people were employed in Khorasan Razavi province and 9,656 people were employed in other regions. The most employment created in Khorasan Razavi is related to industrial production (construction), agriculture, and industry, and the least is related to religious organizations and organizations with members. Also, 2493 people are in the tourism sector and 78531 people are in the non-tourism sector. The transportation and warehousing sector accounts for the largest share of employment created in tourism-related sectors of the province. In other regions, industrial production (construction), agriculture, and industry; It has the most change in employment. Also, 718 people are in the tourism sector and 8938 people are in the non-tourism sector. Transportation and warehousing in other regions have the most employment created in the sectors related to tourism.</p>

Cite this article: Rahnama, A., Rafiei Darani, H., Taalimoghaddam, A. (2023). Investigating the effect of increasing the share of the tourism industry in the households' portfolio on employment generation in economic sectors: A case study of Khorasan Razavi. *Stable Economy Journal*, 3 (4), 113-138. DOI: 10.22111/sedj.2023.44118.1268

© The Author(s).

DOI: DOI: 10.22111/sedj.2023.44118.1268

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

بررسی تأثیر افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال‌زایی بخش‌های

اقتصادی: مطالعه موردی خراسان رضوی

علی رهنما^۱ | هادی رفیعی دارانی^۲ | آزاده تعالی مقدم^۳

۱. پژوهشگر گروه اقتصاد گردشگری، پژوهشکده گردشگری سازمان جهاددانشگاهی خراسان رضوی، مشهد. رایانامه: a.rahnama@acecr.ac.ir. ali.rahnama65@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه اقتصاد گردشگری، پژوهشکده گردشگری سازمان جهاددانشگاهی خراسان رضوی، مشهد. رایانامه: h.rafiee@acecr.ac.ir. hadirafiy@yahoo.com.

۳. پژوهشگر گروه اقتصاد گردشگری، پژوهشکده گردشگری سازمان جهاددانشگاهی خراسان رضوی، مشهد. رایانامه: azadeh.taalimoghaddam@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	گردشگری با توجه به اهمیتی که در اشتغال و تولید دارد به یکی از صنایع مهم و حیاتی در دنیا تبدیل شده است که بسیاری از کشورها، برنامه‌ریزی دقیقی در این زمینه انجام داده‌اند. در این مطالعه به بررسی تأثیر افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصادی پرداخته شده است. برای این منظور از روش سهم مکانی AFLQ جدول داده- ستانده دو منطقه‌ای برای استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی استفاده گردید. نتایج نشان داد با افزایش ۱۰ درصدی در مصرف خانوار در مجموع ۸۱۰۲۴ نفر اشتغال در استان خراسان رضوی و ۹۶۵۶ نفر اشتغال در سایر مناطق ایجاد شده است. بیشترین اشتغال ایجاد شده در خراسان رضوی مربوط به فعالیت تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت و کمترین آن مربوط به سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو می‌باشد. همچنین از این میزان اشتغال، ۲۴۹۳ نفر در بخش گردشگری و ۷۸۵۳۱ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. بخش حمل و نقل و انبارداری بیشترین سهم اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری استان را به خود اختصاص داده است. در سایر مناطق نیز، تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت؛ بیشترین تغییر اشتغال را دارا می‌باشد. همچنین از این میزان اشتغال، ۷۱۸ نفر در بخش گردشگری و ۸۹۳۸ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. حمل و نقل و انبارداری در سایر مناطق همچون خراسان رضوی بیشترین اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری را به خود اختصاص داده است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۹/۹	
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۸	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۰	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۱۰	
JEL : C67, E24, E71, Z32	
واژه‌های کلیدی: اشتغال، داده ستانده دو منطقه‌ای، گردشگری، مصرف خانوار.	

استناد: رهنما، علی؛ رفیعی دارانی، هادی و تعالی مقدم، آزاده (۱۴۰۱). بررسی تأثیر افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصادی: مطالعه موردی خراسان رضوی. *اقتصاد باثبات*، ۳ (۴)، ۱۱۳-۱۳۸.

DOI: 10.22111/sedj.2023.44118.12680

۱. مقدمه

اشتغال گردشگری در سطح جهانی رشد قابل توجهی داشته است و علی‌رغم اینکه نیروی کار جوان بخش زیادی از اشتغال را تشکیل می‌دهند، در برخی موارد بخش عمده‌ای از نیروی کار، فرصت‌های اندکی برای رشد کردن را دارا می‌باشند (Baum, Zampoukos & Ioannides, 2011). بخش گردشگری به عنوان بخشی با موانع ورود کم در اشتغال شناخته می‌شود و کار با دستمزد کم، ساعات طولانی، کار موقت/فصلی و جابجایی بالای کارکنان از مشخصه‌های اشتغال در این بخش است (Zampoukos & Ioannides, 2011; Maumbe & Van Wyk, 2011; De Beer et al, 2014; Baum, 2015; Baum et al, 2016; Tsangu et al, 2017). گفتمان مربوط به اشتغال در صنعت گردشگری زیربنای تناقض‌ها یا پارادوکس‌هایی است که تفاسیر آن‌ها مشروط به دیدگاه‌های ذینفعان است که هم از نظر ایدئولوژیکی و هم از نظر عملی دارای چارچوب می‌باشند. برخی از مکان‌ها، فضای سیاسی، بافت اقتصادی، ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی، بخش صنعت، اندازه و مالکیت کسب و کار، ترکیب نیروی کار و نقش‌های کاری بازیگران مربوط به محیط اشتغال می‌باشد (Baum, 2018, 2019).

چنین پارادوکس‌هایی در گردشگری به طور کلی وجود دارد و به طور خاص با اشاره به اشتغال ظاهر می‌شود (Furunes, 2005; Iverson, 2000; Sandoff, 2005). این موارد ممکن است مربوط به مشکلات استخدامی باشد در مکان‌هایی که با بیکاری بالا مواجه هستند. برخی از شرکت‌ها در عین اینکه شعار برابری در استخدام را به کار می‌گیرند؛ اما موانعی را مانند دستمزد پایین (De Beer et al, 2014, 2014; Pizam, 2015; Robinson, 2013)، بی توجهی به قانون کار (Bergene et al, 2015)، بهداشت حرفه‌ای، ایمنی (Sonmez et al, 2016)، فرصت‌های شغلی نامطمئن (Anderson, 2010; McDowell et al, 2009; Robinson et al, 2009; Ross, 2009)، شرایط کاری بد (Baum, 2015; Pienaar & Willemse, 2008) و غیره را در استخدام نیروی کار خود لحاظ می‌کنند.

علی‌رغم چالش‌هایی که چنین تضادهایی ایجاد می‌کنند، گردشگری در سطح جهانی به عنوان یک بخش رو به رشد به فعالیت خود ادامه می‌دهد. بررسی سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) در سه‌ماهه اول سال ۲۰۲۲ نشان می‌دهد که میزان گردشگران ورودی مقاصد گردشگری، حدود سه برابر مدت‌زمان مشابه در سال ۲۰۲۱ بوده است. گردشگری بین‌المللی بین ماه‌های ژانویه تا مارس ۲۰۲۲ شاهد افزایش ۱۸۲ درصدی نسبت به مدت زمان مشابه سال ۲۰۲۱ بوده؛ به‌طوری‌که تعداد

گردشگران ورودی بین‌المللی در سراسر جهان حدود ۷۶ میلیون نفر نسبت به مدت‌زمان مشابه در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته و به ۱۱۷ میلیون نفر رسیده است. پیش از این گزارش سازمان جهانی گردشگری در ژانویه ۲۰۲۲ نیز خبر از آغاز قدرتمند صنعت گردشگری در سال جدید می‌داد. طبق بررسی‌های *UNWTO*، اگرچه ظهور سویه اومیکرون و بازگشت مجدد محدودیت‌های مقاصد، روند بهبود گردشگری در ژانویه ۲۰۲۲ را تحت‌تأثیر قرار داد، اما همچنان میزان سفرهای گردشگران بین‌المللی در ماه ژانویه در مقایسه با سال ۲۰۲۱، ۱۳۰ درصد افزایش یافت. داده‌های *UNWTO* نشان می‌دهد میزان گردشگران ورودی بین‌المللی در سطح جهانی در سه ماهه نخست ۲۰۲۲، حدود ۶۱ درصد کمتر از تعداد گردشگران در مدت مشابه سال ۲۰۱۹ بوده است؛ با این حال روند بهبود گردشگری در قاره‌های جهان، یک روند صعودی می‌باشد. طبق نتایج گزارش، تقاضای بالای سفر درون منطقه در اروپا باعث افزایش ۲۸۰ درصدی (۴ برابری) میزان گردشگران ورودی بین‌المللی این قاره در سه ماهه اول سال ۲۰۲۲، نسبت به مدت‌زمان مشابه در سال ۲۰۲۱ شده است. در قاره آمریکا نیز تعداد گردشگران ورودی با ۱۱۷ درصد رشد نسبت به سال گذشته، دو برابر شده است. اگرچه نتایج امیدبخشی از بهبود گردشگری در اروپا و آمریکا وجود دارد، اما هنوز میزان گردشگران ورودی این دو قاره در سال ۲۰۲۲ به ترتیب ۴۳ و ۵۶ درصد کمتر از سطح سال ۲۰۱۹ است. با این همه، اگر به آمار گردشگران ورودی اروپا و آمریکا در سال ۲۰۲۱ نگاهی بیندازیم، میزان گردشگران ورودی آن‌ها ۶۲ درصد کمتر از سطح قبل از همه‌گیری بود. طبق بررسی‌های سازمان جهانی گردشگری، گردشگری خاورمیانه و آفریقا به ترتیب ۱۳۲ و ۹۶ درصد نسبت به سه ماهه اول ۲۰۲۱ رشد داشته است؛ اما تعداد گردشگران بین‌المللی ورودی در سه ماهه اول ۲۰۲۲ به ترتیب ۵۹ و ۶۱ درصد کمتر از سطح سال ۲۰۱۹ است. این درحالی است که در سال ۲۰۲۱ نیز تعداد ورودی گردشگران بین‌المللی این دو منطقه ۷۵ و ۷۳ درصد کمتر از سطح سال ۲۰۱۹ بود. آسیا و اقیانوسیه نیز رشد ۶۴ درصدی را نسبت به سال ۲۰۲۱ ثبت کرده‌اند؛ اما بسته بودن برخی از مقاصد برای سفرهای غیر ضروری، باعث کاهش ۹۳ درصدی (یک درصد کمتر از سال ۲۰۲۱) تعداد گردشگران ورودی در سه‌ماهه اول ۲۰۲۲ نسبت به قبل از همه‌گیری شده است. در حالی که ماهیت کار در این بخش به هیچ وجه ثابت نیست و با تغییرات تکنولوژیکی، ساختاری، اجتماعی و جمعیتی تغذیه می‌شود، واضح است که گردشگری در آینده قابل پیش‌بینی به‌عنوان یک کارفرمای مهم نیروی کار در تمام سطوح مهارتی باقی خواهد ماند (*Solnet et al, 2016, 2014*). شواهد اندکی در سراسر جهان وجود دارد که، شرایط کار، کیفیت شغل و دستمزد در گردشگری در راستای رشد صنعت، بهبود یافته است (*Baum et al, 2019; Baum, 2018*)

(2019). گردشگری قطعاً از ارائه مفهوم کار مناسب سازمان بین‌المللی کار (۲۰۱۲)، و رهنمودهای ارائه شده توسط ماده ۸ دستور کار ۲۰۳۰ سازمان ملل متحد برای توسعه پایدار که از «اشتغال کامل و مولد و کار مناسب برای همه» حمایت می‌کند، فاصله زیادی دارد (سازمان ملل، ۲۰۱۵).

بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های اسلامی (۱۴۰۰)، در دهه اخیر تعداد سفرها با نرخ متوسط سالیانه ۱۷ درصد در حال افزایش بوده است؛ به طوری که از ۵۴,۷ میلیون سفر در سال ۱۳۹۰ به تعداد ۱۰۲,۲ میلیون سفر در سال ۱۳۹۸ رسیده است. با این حال کاهش بی سابقه ۱۰ میلیون سفر در سال ۱۳۹۸ آسیب جدی به بخش گردشگری وارد کرده است که می‌توان آن را ناشی از سیلاب‌های بهار ۱۳۹۸ و افزایش هزینه‌های خانوار دانست. در بهار ۱۳۹۸، از مجموع ۲۵۳۷۸۱۶۶ خانوار، ۶۶ درصد از خانوارها به سفر رفته‌اند. در دهه اخیر سهم خانوارهای سفر نرفته از کل خانوارها تغییرات نوسانی داشته است؛ به طور مثال از ۴۲,۱ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۴۷,۴ درصد در سال ۱۳۹۲، ۳۱,۵ درصد در سال ۱۳۹۶ و نهایتاً ۳۴,۱ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است. اما تعداد خانوارهای سفر نرفته تقریباً ثابت بوده است (۸,۶ میلیون خانوار در سال ۱۳۹۰ و ۸,۷ میلیون خانوار در سال ۱۳۹۹). در این دهه سفر با هدف دیدار دوستان و آشنایان با اختلاف زیادی نسبت به سایر اهداف پیش‌تاز بوده است؛ به طوری که در بهار ۱۳۹۸، ۴۴ درصد از کل سفرها را به خود اختصاص داده است. همچنین سهم سفر با وسیله نقلیه شخصی از کل سفرهای صورت گرفته در این دهه رشد چشمگیری داشته است (از ۵۳,۲۸ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۶۲,۴۴ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است). یکی از عللی که سبب افزایش سهم سفر با هدف دیدار دوستان و آشنایان و نیز با وسیله نقلیه شخصی می‌شود، گرایش خانوارها به کاهش هزینه‌ها می‌باشد و همچنین کوچکتر شدن سبد خانوارها به واسطه توسعه فقر در خانوارها است. در این دوره به علت افزایش تورم و توسعه فقر و کوچک شدن سبد خانوار، نه تنها تعداد خانوارهای سفر نرفته کاهش نیافته، بلکه خانوارهایی که متقاضی سفر بودند نیز تمایل دارند به گونه‌ای هزینه‌های سفر خود را کاهش دهند.

اشتغال گردشگری در هر دو جنبه عمودی (زیر بخش‌های مختلف مانند تسهیل سفر، حمل و نقل، اقامت، خدمات غذایی، جاذبه‌ها، میراث، رویدادها) و افقی (سطوح مختلف در سازمان‌های خرد، متوسط و بزرگ در سطح محلی و چند ملیتی) متنوع است. گردشگری از نظر جغرافیایی پراکنده است و می‌توان آن را در مناطق دورافتاده که در آن نیروی کار ماهر محلی به راحتی در دسترس نیست، پیدا کرد. همچنین کاری است که می‌تواند تا حد زیادی تحت تأثیر تأثیرات فصلی و ناامنی‌های گسترده‌تر قرار گیرد، می‌تواند در خواسته‌هایی که در روز کاری ایجاد می‌کند ضد

اجتماعی باشد و اغلب از دیدگاه شغلی به عنوان وضعیت پایین و مطلوبیت محدود تلقی گردد (مونی، ۲۰۱۸). گردشگری صنعتی است که با سطح بالایی از تحرک کارگران، اغلب از طریق اشتغال استثماری نیروی کار مهاجر مشخص می‌شود (Duncan et al, 2013؛ Janta et al, 2012). در نهایت، گردشگری در اقتصادهای پیشرفته و نوظهور به عنوان خط مقدم اشتغال در این کشورها می‌تواند فعالیت داشته باشد (Dredge & Gyimóthy, 2015؛ ۲۰۱۵؛ Moragra, 2017). بنابراین در این مطالعه به بررسی تأثیر افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال‌زایی بخشهای مختلف اقتصادی در خراسان رضوی پرداخته می‌شود.

۲. پیشینه تحقیق

در ایران و سایر نقاط دنیا مطالعات مختلفی در این زمینه صورت گرفته است که در زیر به چند مورد از این موارد پرداخته می‌شود.

جعفری و همکاران (۱۳۹۹)، در مطالعه خود نشان دادند که افزایش گردشگران داخلی و خارجی موجب افزایش درآمد صنعت گردشگری می‌شود که به نوبه خود سبب ترغیب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران خارجی در صنعت گردشگری و در نتیجه توسعه و تکمیل زیرساخت‌های صنعت گردشگری و افزایش فرصت‌های اشتغال خواهد شد. مطالعه جانی و همکاران (۱۳۹۹)، نشان داد که گردشگری دارای تأثیر معنی‌دار فضایی بر اشتغال بوده و توسعه آن علاوه بر اینکه اشتغال را در استان‌های هدف افزایش می‌دهد، منجر به افزایش اشتغال در استان‌های مجاور نیز می‌گردد. مطالعه بزازان و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد که به ازای ورود گردشگران داخلی، تولید استان خراسان رضوی ۱۲/۱۱ درصد و اشتغال استان ۱۱/۴۷ درصد افزایش یافته است. فرزین و همکاران (۱۳۹۸)، نشان دادند که بیشترین اثر بر افزایش تولید نسبت به سایر بخش‌ها را گردشگری ورودی دارد. بزازان و آزادانا (۱۳۹۷)، در مطالعه خود نشان دادند که با ورود گردشگران داخلی به استان قم، تولید استان ۵/۱۶ درصد و اشتغال استان ۸/۰۸ درصد افزایش یافته است. آرمان مهر و اسلامی‌فر (۱۳۹۷) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که گردشگری صنعت کاربری است و به ازای ورود هر گردشگر خارجی، اشتغال مستقیم، غیرمستقیم و القایی ایجاد شده و در نهایت به رشد و توسعه اقتصادی کشور کمک می‌کند. یاسوری و همکاران (۱۳۹۷)، اعتقاد دارند که گردشگران با ایجاد نیاز به ارائه برخی خدمات می‌توانند باعث ایجاد اشتغال در منطقه شوند. صفوی و همکاران (۱۳۹۶)، نیز نشان دادند بخش گردشگری در استان گیلان اشتغال‌زایی مثبت دارد. در مطالعه سیر و همکاران (۱۳۹۶)، نشان داده شد که گردشگری در اشتغال‌زایی مناطق روستایی تأثیرگذار است. مطالعه رفیعی دارانی و براتی (۱۳۹۳)، نشان داد که به ازای یک درصد سرمایه‌گذاری در

زیربخش‌های گردشگری (هتل و رستوران)، به تعداد ۱۵۳۱۶ نفر اشتغال در استان خراسان رضوی ایجاد می‌گردد.

لی و هلی (۲۰۲۱)، نشان دادند شهر گردشگری هوشمند سئول اثرات درآمدی بالا، ارزش افزوده بالا و ایجاد شغل در داخل شهر را باعث می‌شود و به تامین درآمد مالیاتی کمک زیادی می‌کند. هاتچینگز و همکاران^۱ (۲۰۲۰)، نشان دادند در سراسر اقتصاد موانع متعددی در اشتغال به خصوص اشتغال بانوان در بخش گردشگری وجود دارد. بوینز^۲ (۲۰۲۰)، اعتقاد دارد که جوانان در بخش گردشگری آفریقای جنوبی مهارت‌های پایینی دارند و گزینه‌های کمی برای پیشرفت دارند. مطالعه باوم و های^۳ (۲۰۱۹)، نشان داد که نگرانی‌های مربوط به اشتغال گردشگری، در قلب بحث پایداری در گردشگری بین‌المللی قرار دارد. رابینسون و همکاران^۴ (۲۰۱۹)، در مطالعه خود نشان دادند گردشگری اشتغال‌ناپایدار را حفظ می‌کند، اما همچنین به شکاف‌های اجتماعی عمیق و نابرابری‌های اقتصادی کمک می‌کند. آجر و همکاران (۲۰۱۹)، نیز اعتقاد دارند که بیکاری بالا منجر به کاهش توریسم شده و همین امر سبب می‌شود بیکاری به دلیل کاهش توریسم افزایش یابد. یابوچی (۲۰۱۸)، نیز نشان داد دولت‌ها می‌توانند با برقراری مالیات برای برخی از خدمات توریستی، اثرات منفی رفاهی توریسم را کاهش داده و رفاه ناشی از بالا رفتن اشتغال توسط توریسم را افزایش دهند. تومو (۲۰۱۸)، در مطالعه خود نشان داد اثرات هزینه‌های گردشگری بر اشتغال و درآمد ساکنان در بخش‌های مربوط به گردشگری در فنلاند مرکزی بسیار قابل توجه است. السرایری (۲۰۱۷)، با بررسی نقش توریسم در کاهش نرخ بیکاری اردن نتیجه می‌گیرد که توریسم در کاهش نرخ بیکاری تأثیر معنی‌داری داشته است، مگر در مواردی که افراد بیکار از آموزش کافی برخوردار نبوده‌اند. دیموسکا و همکاران (۲۰۱۷)، نشان دادند که به دلیل کاربرد بودن صنعت توریسم، توسعه توریسم بر افزایش اشتغال در شهر مورد بررسی تأثیر مثبت داشته است. فوزل (۲۰۱۶) در مطالعه خود نشان داد که سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری بر متغیر اشتغال اثر مثبت دارد. پراساد و کولشرستها (۲۰۱۶) در پژوهش خود نشان دادند که هزینه‌های گردشگری خارجی با افزایش اشتغال به طور مستقیم و غیرمستقیم، تأثیر مثبتی بر اقتصاد بخش گردشگری دارد. دایاناندا (۲۰۱۴)، نتیجه می‌گیرد که توریسم در افزایش اشتغال به صورت مستقیم و غیرمستقیم و همچنین در افزایش نیروی کار ماهر و غیرماهر نقش موثری داشته است. کریشان (۲۰۱۴) نشان داد که گردشگری اثر زیادی بر رشد اقتصادی اردن داشته است. نتایج مطالعه بهاتاچاریا و راجو

¹ Hutchings et al

² Booyens

³ Baum and Hai

⁴ Robinson et al

(۲۰۱۴) نشان داد که بخش‌های کشاورزی، منسوجات، چوب و محصولات چوبی بخش‌های کلیدی اشتغال می‌باشند. به طور کلی، تاکنون مطالعات بسیاری در داخل و خارج کشور در زمینه صنعت گردشگری صورت گرفته است که اهمیت این صنعت را از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند. هیچکدام از این مطالعات به بررسی اثر افزایش سهم این صنعت در سبد خانوارها بر روی اشتغال نپرداخته‌اند. همچنین بیشتر مطالعات مورد بررسی به صورت تک منطقه‌ای و صرفاً برای منطقه‌ای خاص انجام شده‌اند. از نظر روش‌شناسی نیز اغلب پژوهش‌ها بر به کارگیری روش‌های ریاضی به ویژه جداول داده-ستانده یا ماتریس حسابداری اجتماعی که پایه و اساس آن جداول داده-ستانده است، تمرکز بیشتری داشته‌اند. مدل‌های اقتصادسنجی نیز در مطالعات مورد بررسی به کار گرفته شده است.

۳. روش پژوهش

هدف مطالعه حاضر بررسی تأثیر افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال‌زایی بخشهای اقتصادی در خراسان رضوی است که از روش داده ستانده دو منطقه‌ای استفاده شده است.

در این روش، اقتصاد ملی به دو منطقه استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی (اقتصاد ملی که از آن استان خراسان رضوی حذف شده باشد) تجزیه شده است که فرمول‌های مربوطه به صورت زیر تعریف می‌گردد:

$$X^{KH} = Z^{KHKH} + Z^{KHR} + Y^{KHKH} + Y^{KHR} + E^{KH} \quad (1)$$

$$X^R = Z^{RKH} + Z^{RR} + Y^{RKH} + Y^{RR} + E^R \quad (2)$$

X^{KH} بردار ستونی ستانده‌ی بخشی استان خراسان رضوی، Z^{KHKH} ماتریس مربع مبادلات واسطه‌ای درون منطقه‌ای (بین بخشی) استان خراسان رضوی، Z^{KHR} ماتریس مبادلات بین منطقه‌ای که مبدأ آنها خراسان رضوی و مقصدشان سایر استان‌ها، Y^{KHKH} بردار ستونی تقاضا کنندگان نهایی استان خراسان رضوی، E^{KH} بردار ستونی جریان کالا از استان خراسان رضوی به خارج از مرزهای ایران، X^R بردار ستونی ستانده‌ی بخشی سایر استان‌ها، Z^{RKH} ماتریس مبادلات بین منطقه‌ای که مبدأ آنها سایر استان‌ها و مقصدشان خراسان رضوی، Z^{RR} ماتریس مربع مبادلات واسطه‌ای درون منطقه‌ای (بین بخشی) سایر استان‌ها، Y^{RKH} بردار ستونی جریان کالا از سایر استان‌ها به تقاضا کنندگان نهایی در خراسان رضوی، Y^{RR} بردار ستونی جریان کالا از سایر استان‌ها به تقاضا کنندگان نهایی سایر استان‌ها، E^R بردار ستونی جریان کالا از سایر استان‌ها به خارج از مرزهای ایران می‌باشد.

با استفاده از فروض خطی بودن تابع تولید، ضرایب فنی و ضرایب تجاری روابط فوق را می‌توان به فرم ماتریسی زیر نوشت:

$$A^{KHKH} = Z^{KHKH}(X^{KH})^{-1} \quad (۳)$$

$$A^{KHR} = Z^{KHR}(X^R)^{-1} \quad (۴)$$

$$A^{RKH} = Z^{RKH}(X^{KH})^{-1} \quad (۵)$$

$$A^{RR} = Z^{RR}(X^R)^{-1} \quad (۶)$$

در روابط بالا، ماتریس‌های مربع A^{KHKH} و A^{RR} به ترتیب ضرایب واسطه‌ای مستقیم درون منطقه ای استان خراسان رضوی و سایر مناطق اقتصاد ملی هستند؛ درحالی‌که ماتریس‌های مربع A^{RKH} و A^{KHR} ماتریس ضرایب تجاری بین منطقه‌ای‌اند. با جایگذاری روابط (۳) تا (۶) در معادلات (۱) و (۲) خواهیم داشت:

$$X^{KH} = A^{KHKH}X^{KH} + A^{KHR}X^R + Y^{KHKH} + Y^{KHR} + E^{KH} \quad (۷)$$

$$\Rightarrow (I - A^{KHKH})X^{KH} - A^{KHR}X^R = Y^{KH}$$

$$X^R = A^{RKH}X^{KH} + A^{RR}X^R + Y^{RKH} + Y^{RR} + E^R \quad (۸)$$

$$\Rightarrow -A^{RKH}X^{KH} + (I - A^{RR})X^R = Y^R$$

البته در روابط (۷) و (۸)، Y^R و Y^{KH} برابرند با:

$$Y^{KH} = Y^{KHKH} + Y^{KHR} + E^{KH} \quad (۹)$$

$$Y^R = Y^{RKH} + Y^{RR} + E^R \quad (۱۰)$$

اگر روابط (۷) و (۸) به شکل ماتریسی نوشته شوند، آنگاه خواهیم داشت:

$$\begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^R \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} A^{KHKH} & A^{KHR} \\ A^{RKH} & A^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^R \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^R \end{bmatrix} \quad (۱۱)$$

رابطه (۱۱) را می‌توان به صورت زیر بازنویسی کرد:

$$\begin{aligned} \begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^R \end{bmatrix} &= \left(\begin{bmatrix} I & O \\ O & I \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} A^{KHKH} & A^{KHR} \\ A^{RKH} & A^{RR} \end{bmatrix} \right)^{-1} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^R \end{bmatrix} \\ &= \begin{bmatrix} I - A^{KHKH} & -A^{KHR} \\ -A^{RKH} & I - A^{RR} \end{bmatrix}^{-1} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^R \end{bmatrix} \\ \text{در رابطه فوق } X &= \begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^R \end{bmatrix} \text{ و } Y = \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^R \end{bmatrix} \text{ و } B = \begin{bmatrix} I - A^{KHKH} & -A^{KHR} \\ -A^{RKH} & I - A^{RR} \end{bmatrix}^{-1} \text{ است؛} \end{aligned} \quad (۱۲)$$

^۱ ماتریس B ، ماتریس معکوس بین منطقه‌ای لئونتیف است که مربع بوده و ابعاد آن $2n \times 2n$ است. از جمع ستونی ماتریس B به تعداد $2n$ ضریب فزاینده تولید بخشی به دست می‌آید که n ضریب فزاینده مربوط به استان خراسان رضوی و n ضریب فزاینده دیگر متعلق به سایر مناطق اقتصاد ملی است.

رابطه (۱۲) را می‌توان به صورت زیر نشان داد:

$$X = BY \quad (۱۳)$$

ماتریس B به ماتریس ضریب فزاینده‌ی تولید یا اثربخشی تولید الگوی داده-ستانده دو منطقه‌ای معروف است که به صورت زیر می‌توان نوشت:

$$B = \begin{bmatrix} B^{KHKH} & B^{KHR} \\ B^{RKH} & B^{RR} \end{bmatrix} \quad (۱۴)$$

با توجه به ابعاد $(2n \times 2n)$ ماتریس B و $(n \times n)$ زیر ماتریس چهار اثر فوق را می‌توان به صورت تفکیکی زیر نشان داد:

هر یک از عناصر ماتریس B^{KHKH} و یا B^{RR} اثرات بخشی برای استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی است. جمع ستونی ماتریس‌های B^{KHKH} و B^{RR} اثرات دورن منطقه ای است. جمع ستونی ماتریس‌های B^{KHR} و B^{RKH} به ترتیب اثر سرریزی افزایش تقاضا در استان خراسان رضوی بر روی تولید سایر استان‌ها و دیگری اثر سرریزی سایر استان‌ها بر روی تولید استان خراسان رضوی را نشان می‌دهند. آخرین اثر به اثرات ملی معروف است، که عبارتند از: اثر تغییر در تقاضای نهایی بخشی در یک استان بر روی تولید ملی (جمع اثر: روی تولید همان استان و سایر استان‌ها) است که از جمع ستونی ماتریس B قابل محاسبه است (بزازان، ۱۳۹۰).

با استفاده از ماتریس ضرایب فزاینده تولید فوق می‌توان اثر تغییر در تقاضای نهایی هرکدام از دو منطقه را بر تولید منطقه موردنظر و همچنین منطقه دیگر مورد سنجش قرار داد. به این ترتیب که اگر تقاضای نهایی منطقه اول به اندازه ΔY^{KH} تغییر کند، آنگاه اثر آن بر ستانده هر دو منطقه از رابطه (۱۵) به دست می‌آید. در این تحلیل ایستای مقایسه‌ای، فرض بر این است که تغییرات تقاضای نهایی استان خراسان رضوی به دلیل ورود گردشگر به میزان مصرف آنها تغییر می‌کند و بنابراین تقاضای نهایی سایر اقتصاد ملی بدون تغییر باقی می‌ماند (بزازان، ۱۳۹۹).

$$\begin{bmatrix} \Delta X^{KH} \\ \Delta X^R \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} B^{KHKH} & B^{KHR} \\ B^{RKH} & B^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta Y^{KH} \\ 0 \end{bmatrix} \quad (۱۵)$$

برای محاسباتی نمودن اثر بخشی اشتغال دو منطقه‌ای مانند دو قسمت پیشین، ابتدا ماتریس ضرایب مستقیم اشتغال \hat{L} به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$\hat{L} = \frac{L}{X} \Rightarrow L = \hat{L}X \Rightarrow L = \hat{L}BY \Rightarrow L = EY \quad (۱۶)$$

در این رابطه \hat{L} ماتریس قطری ضریب مستقیم اشتغال است. با جایگزینی معادله‌ی فوق در رابطه‌ی کلی $X = BY$ زیر به دست می‌آید که در آن پیوند بین متغیرهای سیاست‌گذاری و اشتغال‌زایی در دو منطقه قابل محاسبه است؛ یعنی،

$$L = \hat{L}BY \Rightarrow \begin{bmatrix} L^{KH} \\ L^{LR} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{L}^{KH} & 0 \\ 0 & \hat{L}^R \end{bmatrix} \begin{bmatrix} B^{KHKH} & B^{KHR} \\ B^{RKH} & B^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^R \end{bmatrix} \quad (17)$$

$$= \begin{bmatrix} \hat{L}^{KH} B^{KHKH} & \hat{L}^{KH} B^{KHR} \\ \hat{L}^R B^{RKH} & \hat{L}^R B^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^R \end{bmatrix}$$

و

$$E = \begin{bmatrix} \hat{L}^{KH} B^{KHKH} & \hat{L}^{KH} B^{KHR} \\ \hat{L}^R B^{RKH} & \hat{L}^R B^{RR} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} E^{KHKH} & E^{KHR} \\ E^{RKH} & E^{RR} \end{bmatrix} \quad (18)$$

و

$$\begin{bmatrix} \Delta L^{KH} \\ \Delta L^R \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} E^{KHKH} & E^{KHR} \\ E^{RKH} & E^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta Y^{KH} \\ 0 \end{bmatrix} \quad (19)$$

ماتریس E ماتریس ضرایب فزاینده اشتغال دو منطقه‌ای است. از ماتریس فوق می‌توان اثرات اشتغال بخشی، درون منطقه‌ای، بین منطقه‌ای، و ملی را محاسبه نمود. هر یک از عناصر ماتریس E^{KHKH} و E^{RR} اثرات اشتغال‌زایی بخشی استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی را نشان می‌دهد و جمع ستونی ماتریس‌های فوق بیانگر اشتغال‌زایی درون منطقه‌ای است. اثرات اشتغال‌زایی بین منطقه‌ای (یا اثرات سرریزی اشتغال) از ماتریس‌های E^{RKH} و E^{KHR} محاسبه می‌شوند که E^{RKH} اثر سرریزی اشتغال استان خراسان رضوی و E^{KHR} اثر سرریزی اشتغال سایر اقتصاد ملی است. این دو به ماتریس‌های سرریزی اشتغال دو منطقه‌ای معروفاند (بزازان، ۱۳۹۰؛ بزازان، ۱۳۹۹).

بر اساس قانون انگل، با افزایش درآمد خانوار، سهم کالاهای خوراکی در سبد خانوار کاهش می‌یابد و کالاهای غیرخوراکی از جمله گردشگری سهم بیشتری را در سبد خانوار به خود اختصاص می‌دهند؛ که بالتبع این امر با افزایش اشتغال ناشی از گردشگری نیز مواجه می‌شود (غروی نخبجوانی، ۱۳۸۴). جدول (۱) سهم هزینه‌های خوراکی، غیرخوراکی و گردشگری را از سبد خانوار در سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود، سهم هزینه‌های خوراکی، غیرخوراکی و گردشگری به ترتیب افزایش، کاهش و کاهش یافته است (هم در خانوارهای شهری و هم در خانوارهای روستایی). بنابراین به دلایل بیان شده در قبل، شاهد کاهش سهم گردشگری در سبد خانوار هستیم، که این امر می‌تواند بر اشتغال ناشی از این بخش نیز تأثیر گذارد.

^۱ در این جدول هزینه‌های هتل، مسافرخانه و مسافرت‌های دسته‌جمعی به عنوان نماینده‌ای از هزینه‌های گردشگری در نظر گرفته شده است.

جدول ۱- سهم هزینه‌های خوراکی، غیر خوراکی* و گردشگری** خالص سالانه خانوارهای شهری و روستایی کشور (درصد)

سال	خانوار شهری			خانوار روستایی		
	خوراکی	غیر خوراکی	گردشگری	خوراکی	غیر خوراکی	گردشگری
۱۳۹۰	۲۴,۶۸	۷۵,۳۲	۱,۲۶	۳۹,۲۳	۶۰,۷۷	۱,۱۵
۱۳۹۱	۲۷,۱۳	۷۲,۸۷	۰,۸۵	۴۲,۳۳	۵۷,۶۷	۰,۹۲
۱۳۹۲	۲۶,۶۸	۷۳,۳۲	۰,۸۵	۴۳,۲۷	۵۶,۷۳	۰,۹۴
۱۳۹۳	۲۴,۷۵	۷۵,۲۵	۰,۹۲	۴۱,۱۷	۵۸,۸۳	۰,۸۳
۱۳۹۴	۲۳,۷۹	۷۶,۲۱	۰,۶۸	۳۹,۳۱	۶۰,۶۹	۰,۶۷
۱۳۹۵	۲۳,۴۰	۷۶,۶۰	۰,۶۱	۳۸,۰۹	۶۱,۹۱	۰,۶۳
۱۳۹۶	۲۳,۲۹	۷۶,۷۱	۰,۶۰	۳۷,۲۲	۶۲,۷۸	۰,۷۸
۱۳۹۷	۲۴,۰۳	۷۵,۹۷	۰,۶۵	۳۷,۴۲	۶۲,۵۸	۰,۹۲
۱۳۹۸	۲۴,۷۸	۷۵,۲۲	۰,۴۵	۳۹,۳۳	۶۰,۶۷	۰,۶۹

* سهم هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی از کل هزینه‌های خانوار محاسبه شده است.

** سهم هزینه‌های گردشگری از کل هزینه‌های غیر خوراکی خانوار محاسبه شده است.

مأخذ: مرکز آمار ایران سالنامه‌های آماری کشور

۴. نتایج و بحث

در این قسمت در ابتدا به اشتغال بخش‌های مختلف استان و سپس ساختار تولید دو منطقه و افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال‌زایی بخشهای اقتصادی پرداخته می‌شود.

بر اساس آمار منتشر شده توسط مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵، بیشترین سهم اشتغال به ترتیب به بخش‌های خدمات، صنعت و معدن و در نهایت کشاورزی اختصاص داشته است. در سال ۱۳۹۰ نیز همانند سال ۱۳۸۵، بیشترین اشتغال به ترتیب در بخش‌های خدمات، صنعت و معدن و کشاورزی قرار داشته است. براساس آمار موجود در سال ۱۳۹۵، همانند سال‌های قبل بخش خدمات رتبه اول سهم شاغلین استان را به خود اختصاص داده و پس از آن بخش‌های صنعت و معدن و کشاورزی قرار دارند. همچنین توزیع نسبی جمعیت شاغل بر حسب گروه‌های عمده فعالیت در استان خراسان رضوی طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۹ حاکی از آن است که نرخ اشتغال در بخش خدمات طی سال‌های مذکور بطور میانگین ۴۵,۴۵ درصد، در بخش صنعت و معدن ۳۳,۱۳ و در بخش کشاورزی ۲۱,۴ درصد بوده است. بخش خدمات در این سال‌ها با رشد مثبت و سایر

بخش‌ها با رشد منفی مواجه شده‌اند که رشد منفی بخش صنعت بسیار ناچیز بوده است. به عبارت دیگر از آنجایی که بخش گردشگری در زمره بخش‌های خدماتی محسوب می‌شود، آمار منتشر شده نشان‌دهنده اهمیت بخش خدمات همانند گردشگری در اشتغال استان می‌باشد.

برای بررسی ساختار تولید دو منطقه، در ابتدا باید جدول داده ستانده ملی مورد استفاده قرار گیرد. آخرین نسخه این جدول که مربوط به سال ۹۵ می‌باشد ۷۷×۷۷ فعالیتی است. اما با توجه به آمار اشتغال موجود که ۲۰ فعالیتی می‌باشد؛ بنابراین لازم است که فعالیت‌ها با یکدیگر تلفیق شوند.

جدول ذیل، نشان دهنده ساختار تولید دو منطقه استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی می‌باشد. تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت با ۲۴/۴۰ درصد، کشاورزی، جنگلداری، ماهیگیری با ۱۲/۸۶ درصد، عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت با ۱۲/۲۷ درصد؛ فعالیت‌های املاک و مستغلات با ۱۱/۷۷ درصد بیشترین سهم ستانده بخشی استان خراسان رضوی را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو، سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی، استخراج معدن، آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه به ترتیب با ۰/۳۷، ۰/۴۲، ۰/۴۵ و ۰/۴۶ درصد کمترین سهم ستانده بخشی در استان را دارا می‌باشد. در سایر مناطق نیز تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت با ۳۰/۱۰ درصد بیشترین سهم ستانده بخشی را به خود اختصاص داده است. کشاورزی، جنگلداری، ماهیگیری و استخراج معدن با ۹/۴۴ و ۹/۱۰ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. نکته قابل توجه سهم اندک استخراج معدن در خراسان رضوی (۰/۴۵ درصد) نسبت به سایر مناطق (۹/۱۰ درصد) است. سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو، هنر، سرگرمی و تفریح، سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی کمترین سهم ستانده در سایر استان‌های کشور است که در استان خراسان رضوی نیز همین بخش‌ها سهم اندکی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۲: ستانده بخشی استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی در سال ۱۳۹۵ (میلیون ریال) - درصد

بخش	استان خراسان رضوی		سایر استان‌ها		اقتصاد ملی	
	ستانده	سهم	ستانده	سهم	ستانده	سهم
کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۱۶۵۶۱۶۵۷۴,۱	۱۲,۸۶	۲۲۲۲۱۲۴۸۶۲	۹,۴۴	۲۳۸۷۷۴۱۴۳۶	۹,۶۱
استخراج معدن	۵۸۰۱۲۵۵,۷۳۳	۰,۴۵	۲۱۴۲۶۰۷۲۲۸	۹,۱۰	۲۱۴۸۴۰۸۴۸۴	۸,۶۵
تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت	۳۱۴۲۴۷۲۸۱,۷	۲۴,۴۰	۷۰۸۶۴۷۵۶۸۷	۳۰,۱۰	۷۴۰۰۷۲۲۹۶۹	۲۹,۸۰
تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۳۷۲۶۶۶۵۸,۸۵	۲,۸۹	۱۰۲۲۹۰۹۴۲۴	۴,۳۴	۱۰۶۰۱۷۶۰۸۳	۴,۲۷
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۵۹۲۵۵۸۷,۷۱۴	۰,۴۶	۸۳۱۷۶۴۰۵,۵۹	۰,۳۵	۸۹۱۰۱۹۹۳,۳	۰,۳۶
ساختمان	۸۶۲۶۲۳۶۳,۷۲	۶,۷۰	۱۸۰۷۰۶۴۵۳۸	۷,۶۷	۱۸۹۳۳۲۶۹۰۲	۷,۶۲
عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۱۵۸۱۰۳۴۰۱,۱	۱۲,۲۷	۲۰۳۸۱۶۰۵۴۴	۸,۶۶	۲۱۹۶۲۶۳۹۴۵	۸,۸۴
حمل و نقل و انبارداری	۱۰۰۲۶۷۵۷۰	۷,۷۸	۱۳۸۴۴۶۳۵۱۲	۵,۸۸	۱۴۸۴۷۳۱۰۸۲	۵,۹۸
فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۳۳۰۵۲۶۶۹,۱۸	۲,۵۷	۲۷۳۸۱۹۹۳۸,۵	۱,۱۶	۳۰۶۹۳۲۶۰۷,۷	۱,۲۴
اطلاعات و ارتباطات	۶۵۱۱۴۵۴,۵۵۵	۰,۵۱	۵۱۷۶۴۹۵۰۳	۲,۲۰	۵۲۴۱۶۰۹۵۷,۵	۲,۱۱
فعالیت‌های مالی و بیمه	۱۶۵۵۴۷۵۷,۶۹	۱,۲۹	۴۸۱۸۱۰۳۸۸,۴	۲,۰۵	۴۹۸۳۶۵۱۴۶,۱	۲,۰۱
فعالیت‌های املاک و مستغلات	۱۵۱۶۵۱۲۰۳,۵	۱۱,۷۷	۱۸۱۲۶۵۹۰۵۲	۷,۷۰	۱۹۶۴۳۱۰۲۵۶	۷,۹۱
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱۶۸۹۲۶۸۶,۸۵	۱,۳۱	۹۶۵۰۸۸۹۶,۵	۰,۴۱	۱۱۳۴۰۱۵۸۳,۳	۰,۴۶
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۶۹۸۸۹۹۹,۴۸۸	۰,۵۴	۱۱۰۲۹۷۳۱۴,۶	۰,۴۷	۱۱۷۲۸۶۳۱۴,۱	۰,۴۷
اداره امور عمومی و دفاع؛ تامین اجتماعی اجباری	۵۹۰۲۴۰۳۲,۹	۴,۵۸	۸۷۱۴۸۲۸۵۵	۳,۷۰	۹۳۰۵۰۶۸۸۷,۹	۳,۷۵
آموزش	۴۷۱۸۳۷۵۴,۶۹	۳,۶۶	۵۷۳۲۴۴۳۶۶,۵	۲,۴۳	۶۲۰۴۲۸۱۲۱,۲	۲,۵۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۵۷۰۷۸۹۹۷,۰۸	۴,۴۳	۸۵۱۶۳۰۰۳۰	۳,۶۲	۹۰۸۷۰۹۰۲۷,۱	۳,۶۶
هنر، سرگرمی و تفریح	۹۴۸۵۷۴۹,۱۳۷	۰,۷۴	۴۹۳۴۲۲۹۸,۰۳	۰,۲۱	۵۸۸۲۹۰۴۷,۱۷	۰,۲۴

۰,۱۸	۴۵۲۹۷۰۰۸,۴۹	۰,۱۷	۴۰۵۴۶۲۲۲,۲۱	۰,۳۷	۴۷۵۰۷۸۶,۲۷۷	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۰,۳۴	۸۵۴۷۳۸۸۰,۰۳	۰,۳۴	۸۰۰۹۶۵۷۷,۶	۰,۴۲	۵۳۷۷۳۰۲,۴۲۶	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی
۱۰۰	۲۴۸۳۴۱۷۳۷۳۰,۸۹	۱۰۰	۲۳۵۴۶۱۳۰۶۴۲,۹۳	۱۰۰	۱۲۸۸۰۴۳۰۸۶,۶۹	مجموع

مأخذ: محاسبات تحقیق بر مبنای حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)

در این قسمت به بررسی تغییر ۱۰ درصدی مصرف خانوار به عنوان یکی از اجزای تقاضای نهایی بر اشتغال پرداخته شده است. همانطور که نتایج جدول ذیل نشان می‌دهد با افزایش ۱۰ درصدی در مصرف خانوار در مجموع ۸۱۰۲۴ نفر اشتغال در استان خراسان رضوی و ۹۶۵۶ نفر اشتغال در سایر مناطق ایجاد شده است. بیشترین اشتغال ایجاد شده در خراسان رضوی مربوط به فعالیت تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت با ۵۵۲۷۳ نفر و کمترین آن مربوط به سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو بدون اشتغال می‌باشد. بعد از این فعالیت، فعالیت‌های کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری؛ عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت؛ حمل و نقل و انبارداری می‌باشد.

همچنین از میزان ۸۱۰۲۴ نفر اشتغال ایجاد شده ناشی از ۱۰ درصد تغییر در مصرف خانوار در خراسان رضوی، ۲۴۹۳ نفر در بخش گردشگری (۳/۰۷ درصد) و ۷۸۵۳۱ نفر در بخش غیر گردشگری (۹۶/۹۲ درصد) می‌باشند. بخش حمل و نقل و انبارداری با ۱۸۱۳ نفر اشتغال (۷۲ درصد اشتغال بخش گردشگری)، بیشترین سهم اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری استان را به خود اختصاص داده است. به عبارت دیگر با توجه به سهم عمده هزینه‌کرد گردشگران و ارتباط زیاد این بخش (حمل و نقل و انبارداری) با فعالیت‌های گردشگری این میزان اشتغال خیلی دور از دسترس نیست.

بعد از این بخش، بخش‌های عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت؛ فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا قرار دارند. بخش تامین جا و غذا نیز یکی دیگر از بخش‌های تأثیرگذار گردشگری است که بعد از حمل و نقل و انبارداری سهم عمده‌ای در هزینه‌کرد گردشگران دارد. بنابراین با افزایش ۱۰ درصدی در مصرف خانوار، بخش تامین جا و غذا که ارتباط نزدیکی با هزینه‌کرد گردشگران دارد اشتغال بیشتری نسبت به سایر بخش‌ها را به خود اختصاص داده است. فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی کمترین اشتغال ایجاد شده در بخش‌های گردشگری استان خراسان رضوی را به خود اختصاص داده است.

در سایر مناطق با اعمال این سناریو؛ ۹۶۵۶ نفر اشتغال ایجاد شده است. تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت؛ عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور

سیکلت؛ کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری؛ حمل و نقل و انبارداری بیشترین تغییر اشتغال و فعالیت‌های سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو؛ هنر، سرگرمی و تفریح؛ سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی؛ آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه کمترین تغییر اشتغال را دارا می‌باشند. همچنین از این میزان اشتغال، ۷۱۸ نفر در بخش گردشگری (۷/۴۳ درصد) و ۸۹۳۸ (۹۲/۵۶ درصد) نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. حمل و نقل و انبارداری در سایر مناطق همچون خراسان رضوی بیشترین اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری را به خود اختصاص داده است. بعد از این بخش، بخش‌های عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت و ساختمان قرار دارند.

جدول شماره ۳: تغییر اشتغال در خراسان رضوی ناشی از افزایش ۱۰ درصدی مصرف خانوار (نفر)

بخش (فعالیت)					استان خراسان رضوی					سایر مناطق
اشتغال اولیه	اشتغال ثانویه	اشتغال ایجاد شده	اشتغال از دست رفته	اشتغال ایجاد شده	اشتغال ثانویه	اشتغال ایجاد شده	اشتغال از دست رفته	اشتغال اولیه	اشتغال ثانویه	اشتغال ایجاد شده
کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۳۶۱۰۴۶	۳۷۵۰۳۱	۱۳۰۹۸۵	۰	۱۳۹۸۵	۰	۱۴۲۷	۳۶۱۱۵۷۲	۳۶۱۲۹۹۹	۱۴۲۷
استخراج معدن	۸۱۷۴	۸۱۸۸	۱۴	۰	۱۴	۰	۵۸	۱۷۴۳۲۳	۱۷۴۳۸۱	۵۸
تولید صنعتی (ساخت، کشت و صنعت)	۲۹۸۵۷۲	۳۵۳۸۴۵	۵۵۰۲۷۳	۰	۵۵۰۲۷۳	۰	۴۹۸۹	۳۲۴۷۹۲۳	۳۲۵۲۹۱۲	۴۹۸۹
تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۱۲۷۴۸	۱۲۸۲۸	۸۰	۰	۸۰	۰	۵۴	۱۶۰۵۵۷	۱۶۰۶۱۱	۵۴
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۹۷۶۴	۹۷۷۰	۶	۰	۶	۰	۳	۱۱۵۲۳۸	۱۱۵۲۴۱	۳
ساختمان	۲۷۶۹۷۶	۲۷۷۱۷۵	۱۹۹	۲۵	۱۷۴	۲۵	۹۳	۲۵۷۲۸۲۷	۲۵۷۲۹۴۳	۹۳
عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۲۶۲۲۲۶	۲۶۸۶۵۳	۶۰۴۲۷	۵۷۳	۵۸۵۴	۵۷۳	۱۷۱۷	۲۷۸۲۸۰۱	۲۷۸۴۶۸۶	۱۷۱۷
حمل و نقل و انبارداری	۱۵۸۲۹۶	۱۶۱۷۸۳	۳۰۴۸۷	۱۸۱۳	۱۶۷۴	۱۸۱۳	۴۹۲	۱۸۰۳۲۶۸	۱۸۰۴۲۹۲	۴۹۲
فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۲۹۰۲۷	۲۹۱۲۰	۹۳	۴۵	۴۸	۴۵	۳	۲۰۸۷۰۴	۲۰۸۷۰۹	۳

۱۰	۰	۱۰	۲۰۶۲۰۲	۲۰۶۱۹۲	۸	۰	۸	۱۲۹۱۶	۱۲۹۰۸	اطلاعات و ارتباطات	
۳۰	۰	۳۰	۳۱۵۶۴۷	۳۱۵۶۱۷	۴۰	۰	۴۰	۲۳۲۹۶	۲۳۲۵۶	فعالیت‌های مالی و بیمه	
۱۸	۰	۱۸	۱۲۷۹۵۸	۱۲۷۹۴۰	۲۵۵	۰	۲۵۵	۱۵۱۱۸	۱۴۸۶۳	فعالیت‌های املاک و مستغلات	
۶	۰	۶	۲۶۹۵۴۳	۲۶۹۵۳۷	۱۶	۰	۱۶	۲۰۶۲۵	۲۰۶۰۹	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	
۴	۲	۶	۲۰۶۴۸۷	۲۰۶۴۸۱	۸	۳	۱۱	۲۴۶۴۲	۲۴۶۳۱	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	
۹	۰	۹	۱۴۰۵۷۵۰	۱۴۰۵۷۴۱	۶۴	۰	۶۴	۹۱۸۱۱	۹۱۷۴۷	اداره امور عمومی و دفاع؛ تامین اجتماعی اجباری	
۱۴	۰	۱۴	۱۱۴۰۴۵۰	۱۱۴۰۴۲۶	۶۳۱	۰	۶۳۱	۱۰۵۷۱۵	۱۰۵۰۸۴	آموزش	
۷	۱	۸	۵۹۷۰۴۵	۵۹۷۰۳۷	۳۳۹	۳۴	۳۷۳	۴۷۲۸۵	۴۶۹۱۲	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	
۱	۰	۱	۹۸۷۰۸	۹۸۷۰۷	۳	۰	۳	۷۸۲۲	۷۸۱۹	هنر، سرگرمی و تفریح	
۰	۰	۰	۱۶۶۹	۱۶۶۹	۰	۰	۰	۹۲	۹۲	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	
۳	۰	۳	۱۰۰۰۹۲۲	۱۰۰۰۹۱۹	۵۹	۰	۵۹	۹۲۷۸۱	۹۲۷۲۲	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	
۲۳۱۷	۷۱۸	۳۰۳۵	۸۲۷۴۵۳۹	۸۲۷۱۵۰۴	۸۱۰۰	۲۴۹۳	۱۰۵۹۳	۸۱۶۵۷۲	۸۰۵۹۷۹	کل	
۶۶۲۱	۰	۶۶۲۱	۱۱۷۸۲۶۱۶	۱۱۷۷۵۹۹۵	۷۰۴۳۱	۰	۷۰۴۳۱	۱۱۲۱۹۲۴	۱۰۵۱۴۹۳		بخش‌های مرتبط با گردشگری
۸۹۳۸	۷۱۸	۹۶۵۶	۲۰۰۵۷۱۵۵	۲۰۰۴۷۴۹۹	۷۸۵۳۱	۲۴۹۳	۸۱۰۲۴	۱۹۳۸۴۹۶	۱۸۵۷۴۷۲		بخش‌های غیر گردشگری
										مجموع (گردشگری و غیر گردشگری)	

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۴: تغییر اشتغال در خراسان رضوی ناشی از افزایش ۱۰ درصدی مصرف خانوار (درصد)

سایر مناطق					استان خراسان رضوی					بخش (فعالیت)
اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری	اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری	اشتغال ایجاد شده	اشتغال ثانویه	اشتغال اولیه	اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری	اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری	اشتغال ایجاد شده	اشتغال ثانویه	اشتغال اولیه	
۱۵,۹۷	۰,۰۰	۱۴,۷۸	۱۸,۰۱	۱۸,۰۲	۱۷,۸۱	۰,۰۰	۱۷,۲۶	۱۹,۳۵	۱۹,۴۴	کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری
۰,۶۵	۰,۰۰	۰,۶۰	۰,۸۷	۰,۸۷	۰,۰۲	۰,۰۰	۰,۰۲	۰,۴۲	۰,۴۴	استخراج معدن
۵۵,۸۲	۰,۰۰	۵۱,۶۷	۱۶,۲۲	۱۶,۲۰	۷۰,۳۸	۰,۰۰	۶۸,۲۲	۱۸,۲۵	۱۶,۰۷	تولید صنعتی (ساخت، کشت و صنعت)
۰,۶۰	۰,۰۰	۰,۵۶	۰,۸۰	۰,۸۰	۰,۱۰	۰,۰۰	۰,۱۰	۰,۶۶	۰,۶۹	تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۰,۰۳	۰,۰۰	۰,۰۳	۰,۵۷	۰,۵۷	۰,۰۱	۰,۰۰	۰,۰۱	۰,۵۰	۰,۵۳	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۱,۰۴	۱,۸۱	۱,۱۰	۱۲,۸۳	۱۲,۸۳	۰,۲۲	۱,۰۰	۰,۲۵	۱۴,۳۰	۱۴,۹۱	ساخت‌مان
۱۹,۲۱	۲۳,۴۰	۱۹,۵۲	۱۳,۸۸	۱۳,۸۸	۷,۴۵	۲۲,۹۸	۷,۹۳	۱۳,۸۶	۱۴,۱۲	عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۵,۵۰	۷۴,۰۹	۱۰,۶۰	۹,۰۰	۸,۹۹	۲,۱۳	۷۲,۷۲	۴,۳۰	۸,۳۵	۸,۵۲	حمل و نقل و انبارداری
۰,۰۳	۰,۲۸	۰,۰۵	۱,۰۴	۱,۰۴	۰,۰۶	۱,۸۱	۰,۱۱	۱,۵۰	۱,۵۶	فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۰,۱۱	۰,۰۰	۰,۱۰	۱,۰۳	۱,۰۳	۰,۰۱	۰,۰۰	۰,۰۱	۰,۶۷	۰,۶۹	اطلاعات و ارتباطات
۰,۳۴	۰,۰۰	۰,۳۱	۱,۵۷	۱,۵۷	۰,۰۵	۰,۰۰	۰,۰۵	۱,۲۰	۱,۲۵	فعالیت‌های مالی و بیمه
۰,۲۰	۰,۰۰	۰,۱۹	۰,۶۴	۰,۶۴	۰,۳۲	۰,۰۰	۰,۳۱	۰,۷۸	۰,۸۰	فعالیت‌های املاک و مستغلات
۰,۰۷	۰,۰۰	۰,۰۶	۱,۳۴	۱,۳۴	۰,۰۲	۰,۰۰	۰,۰۲	۱,۰۶	۱,۱۱	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰,۰۴	۰,۲۸	۰,۰۶	۱,۰۳	۱,۰۳	۰,۰۱	۰,۱۲	۰,۰۱	۱,۲۷	۱,۳۳	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۰,۱۰	۰,۰۰	۰,۰۹	۷,۰۱	۷,۰۱	۰,۰۸	۰,۰۰	۰,۰۸	۴,۷۴	۴,۹۴	اداره امور عمومی و دفاع؛ تامین اجتماعی اجباری
۰,۱۶	۰,۰۰	۰,۱۴	۵,۶۹	۵,۶۹	۰,۸۰	۰,۰۰	۰,۷۸	۵,۴۵	۵,۶۶	آموزش
۰,۰۸	۰,۱۴	۰,۰۸	۲,۹۸	۲,۹۸	۰,۴۳	۱,۳۶	۰,۴۶	۲,۴۴	۲,۵۳	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و

مددکاری اجتماعی										
۰,۴۲	۰,۴۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۴۹	۰,۴۹	۰,۰۱	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	هنر، سرگرمی و تفریح
۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۱	۰,۰۱	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۴,۹۹	۴,۷۹	۰,۰۰	۰,۰۰	۴,۹۹	۴,۹۹	۰,۰۳	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۳	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی
۴۳,۳۹	۴۲,۱۲	۱۳,۰۷	۱۰۰,۰۰	۴۱,۲۶	۴۱,۲۵	۳۱,۴۳	۱۰۰,۰۰	۲۵,۹۲	۱۰,۲۱	بخش‌های مرتبط با گردشگری
۵۶,۶۱	۵۷,۸۸	۸۶,۹۳	۰,۰۰	۵۸,۷۴	۵۸,۷۵	۶۸,۵۷	۰,۰۰	۷۴,۰۸	۸۹,۶۹	بخش‌های غیر گردشگری
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	مجموع (گردشگری و غیر گردشگری)

ماخذ: یافته‌های تحقیق

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

امروزه گردشگری از جایگاه ویژه‌ای در بین کشورهای دنیا برخوردار است و با توجه به تأثیر مستقیم و غیر مستقیمی که بر اشتغال و تولید در هر منطقه ایفا می‌کند در برنامه‌ریزی منطقه‌ای بسیار حائز اهمیت است. در این مطالعه به بررسی تأثیر افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال‌زایی بخشهای اقتصادی با استفاده از روش داده - ستانده دو منطقه‌ای پرداخته شده است. ابتدا با استفاده از روش سهم مکانی AFLQ جدول داده- ستانده دو منطقه‌ای برای استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی تهیه و پس از محاسبه ضرایب فزاینده تولید و ضرایب فزاینده اشتغال، سناریوهای افزایش سهم صنعت گردشگری در سبد خانوارها بر اشتغال صنعت گردشگری در استان خراسان رضوی و سایر استان‌های کشور مورد بررسی قرار گرفته است. همانطور که نتایج نشان داد با افزایش ۱۰ درصدی در مصرف خانوار در مجموع ۸۱۰۲۴ نفر اشتغال در استان خراسان رضوی و ۹۶۵۶ نفر اشتغال در سایر مناطق ایجاد شده است. بیشترین

اشتغال ایجاد شده در خراسان رضوی مربوط به فعالیت تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت و کمترین آن مربوط به سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو بدون اشتغال می‌باشد. همچنین از میزان ۸۱۰۲۴ نفر اشتغال ایجاد شده، ۲۴۹۳ نفر در بخش گردشگری (۳/۰۷ درصد) و ۷۸۵۳۱ نفر در بخش غیر گردشگری (۹۶/۹۲ درصد) می‌باشند. بخش حمل و نقل و انبارداری با ۱۸۱۳ نفر اشتغال (۲ درصد اشتغال بخش گردشگری)، بیشترین سهم اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری استان را به خود اختصاص داده است. بعد از این بخش، بخش‌های عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت؛ فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا قرار دارند. فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی کمترین اشتغال ایجاد شده در بخش‌های گردشگری استان خراسان رضوی را به خود اختصاص داده است.

در سایر مناطق با اعمال این سناریو؛ ۹۶۵۶ نفر اشتغال ایجاد شده است. تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت؛ عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت؛ کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری؛ حمل و نقل و انبارداری بیشترین تغییر اشتغال و فعالیت‌های سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو؛ هنر، سرگرمی و تفریح؛ سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی؛ آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه کمترین تغییر اشتغال را دارا می‌باشند. همچنین از این میزان اشتغال، ۷۱۸ نفر در بخش گردشگری (۷/۴۳ درصد) و ۸۹۳۸ (۹۲/۵۶ درصد) نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. حمل و نقل و انبارداری در سایر مناطق همچون خراسان رضوی بیشترین اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری را به خود اختصاص داده است. بعد از این بخش، بخش‌های عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت و ساختمان قرار دارند. لذا در انتها پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- با توجه به پتانسیل بالایی که استان خراسان رضوی در جذب گردشگر داخلی و خارجی در کشور دارد در صورت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند با محوریت توسعه گردشگری در استان، می‌توان شاهد افزایش تولید، درآمد و اشتغال در سطح منطقه‌ای و ملی بود.

- با توجه به اینکه بیشترین اشتغال ایجاد شده در سناریوهای موجود در بخش حمل و نقل و انبارداری اتفاق افتاده است؛ لذا پیشنهاد می‌شود دولت با فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب در این حوزه، شرایط را برای اشتغال بیشتر افراد فراهم آورد.
- استان خراسان رضوی یکی از استان‌های فعال در بخش صنعتی در کشور است. نتایج مطالعه نیز نشان داد در سناریوهای مختلف، یکی از بخش‌هایی که بیشترین اشتغال در آن‌ها ایجاد می‌گردد بخش تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت است. با توجه به ارتباطی که این بخش به خصوص در فعالیت‌های مرتبط با غذا و آشامیدنی با بخش گردشگری دارد، توجه جدی به این بخش و حل مشکلات موجود در آن، می‌تواند کمک قابل توجه به رشد هر چه بیشتر بخش گردشگری در استان داشته باشد.
- بخش ساختمان و فعالیت‌های مرتبط با تامین جا و غذا، از جمله بخش‌های مهم گردشگری است که اشتغال‌زایی بالایی در استان نیز به خود اختصاص داده است. با توجه به تعداد زیاد اقامتگاه در استان به خصوص شهرستان مشهد و عدم تکمیل ظرفیت این اقامتگاه‌ها در بیشتر ایام سال، پیشنهاد می‌گردد به جای توسعه این بخش و افزایش تعداد اقامتگاه‌ها؛ شرایطی (برگزاری جشنواره‌ها و فستیوال‌های مختلف در استان و شهرستان مشهد، افزایش تبلیغات، بهبود سیستم حمل و نقل و...) را برای افزایش ماندگاری بیشتر زائران و گردشگران در مشهد و استان ایجاد گردد تا از این طریق بتوان رونق بیشتری در بخش گردشگری ایجاد کرد.
- بخش هنر، سرگرمی و تفریح از جمله بخش‌هایی است که در بیشتر کشورها سهم عمده‌ای از جذب گردشگر را به خود اختصاص داده است. اما متأسفانه با توجه به اهمیتی که این بخش در جذب گردشگر دارد در استان خراسان رضوی تأکید جدی بر این بخش نشده است. لذا؛ دست‌اندرکاران حوزه گردشگری باید تلاش بیشتری در این زمینه داشته باشند تا بتوانند با ایجاد جابه‌های متنوع در استان گردشگران بیشتری جذب شوند.

References

- Arman Mehr, Mohammad Reza. and Islamifar, Marzieh. (2017). Investigating the impact of attracting foreign tourists on employment and predicting the employment trend until 1407 (case study: Iran), *Journal of Business Research*, 22(87), 35-66. (In Persian)
- Bazazan, Fatima. (2010). The increasing coefficient of production-employment and income in the data-output model of two regions. *Quantitative Economics Quarterly (Former Economic Reviews)*, 8(2), 151-178. (In Persian)
- Bazazan, Fatemeh, Esmaili, Mahnaz. and Farsi, angel. (2019). Economic effects of the arrival of domestic tourists in Razavi Khorasan Province, *Economic Research Journal*, 20(76), 55-80. (In Persian)
- Bazazan, Fatima. Azaddana, Fahima. (2017). The economic effects of the arrival of domestic tourists in Qom (two-region dataset approach). *Tourism Planning and Development*, 7(25), 24-8. (In Persian)
- Jani, Siavash., Nik Pe pesian, Vahid. and Safizadeh, Sima. (2019). Investigating the impact of the tourism industry on the employment of the country's provinces with a panel spatial econometric approach. *Economic Research and Policy*, 28(93), 233-266. (In Persian)
- Jafari, Azizullah., Nadalipour, Zahra., Heydarifar, Zahra. and Bagheri, Mohsen. (2019). Creating employment in the tourism industry with the systems dynamics approach. *Journal of Scientific Research on Tourism and Development*, 9 (3), 153-172. (In Persian)
- Rafii Darani, Hadi. and Brati, Javad. (2013). The role of tourism industry in creating employment in Razavi Khorasan province. *Tourism Management Studies Quarterly*, 8(25), 109-134. (In Persian)
- Sir, Reza, Ahmadian, Mohammad Ali, Jafari, Hamid. and Alizadeh, Ketayoun. (2016). The role of tourism in creating employment in rural areas (case study: Firouzkoh city). *Geography*, 15(55), 119-130. (In Persian)
- Safavi, Seyed Rashid, Eskandari Nodeh, Mohammad, Alizadeh, Mohammad. And Khoshdelan, Mozhgan. (2016). Investigating the employment situation in the studied tourism sector (Gilan province). *Geographical Space*, 17 (60), 21-38. (In Persian)
- Fethullahzadeh, Tahereh. and Sharifi Chabaki, Roghaeh. (2015). Investigating the relationship between tourism development, employment growth and

- crime reduction in Bandar Anzali city. *Regional Planning*, 23, 211-201. (In Persian)
- Farzin, Mohammad Reza, Abbaspour, Nilufar, Ashrafi, Yekta. and Zargham Borojni, Hamid. (2018). The effects of inbound tourism development on the production and employment of economic sectors: a structural path analysis approach, *Tourism and Development*, 8(4), 38-58 .(In Persian)
- Yasuri, Majid., Azmi, Inizh. and Heydari, Faezeh. (2017). Investigating the employment potential of tourism in the target villages of Paveh city. *Tourism Space Quarterly*, 7(28), 108-95.(In Persian)
- Alegre J., Pou L. and Sard M. (2019).High Unemployment and Tourism Participation, *Journal Current Issues in Tourism*, 22(10), 1138-1149.
- Alsarayreh, M.N., 2017. The Role of Tourism in Reducing the Rate of Unemployment in Touristic Professional Institutions in Jordan (From the point of view of workers in the tourism sector). *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, 32(8), pp.79-85.
- Anderson, B. (2010). Migration, immigration controls and the fashioning of precarious workers. *Work, Employment and Society*, 24(2), 300–317.
- Armanmehr, M., & Eslamifar, M. (2018). The Study of the Impact of Attracting foreign tourists on employment and Forecasts of the process of employment to year 1407(Case Study: Iran). *Iranian Journal of Trade Studies*, 22(87), 35-66. (In Persian).
- Baum, T, 2015. Human resources in tourism: Still waiting for change? – A 2015 reprise. *Tourism Management* 50, 204–12.
- Baum, T, Cheung, C, Kong, H, Kralj, A, Mooney, S, Thanh, HNT, Ramachandran, S, Dropulić Ružić, M& Siow, ML, 2016. Sustainability and the tourism and hospitality workforce: A thematic analysis. *Sustainability* 8(8), 809–29.
- Baum, T. (2018). Sustainable human resource management as a driver in tourism policy and planning: A serious sin of omission? *Journal of Sustainable Tourism*. Doi: 10.1080/09669582. 2017.1423318
- Baum, T. (2019). Hospitality employment 2033: A back casting perspective (invited paper for ‘luminaries’ special issue of international journal of hospitality management). *International Journal of Hospitality Management*, 76(B), 45–52.

- Baum, T., & Hai, N. T. T. (2019). Applying sustainable employment principles in the tourism industry: righting human rights wrongs?. *Tourism Recreation Research*, 44(3), 371-381.
- Bazzazan, F. (2011). Output, Employment and Income Multipliers in the Two-Region Interregional Case. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*, 8(2), 151-178. doi: 10.22055/jqe.2011.10604. (In Persian).
- bazzazan, F., & Azaddana, F. (2018). The Economic Impact of Domestic Tourism Qom (Two Regional Input-Output Approach). *Journal of Tourism Planning and Development*, 7(25), 8-24. doi: 10.22080/jtpd.2018.1997. (In Persian).
- Bazzazan, F., smaeili, M., & Farsi, F. (2020). Economic Impact of Domestic Tourists on Khorasan Razavi Province. *Economics Research*, 20(76), 55-80. doi: 10.22054/joer.2020.11900. (In Persian).
- Bergene, A. C., Boluk, K., & Buckley, E. (2015). Examining the opportunities and challenges of union organisation within the hospitality industry. In D. Jordhus-Lier & A. Underthun (Eds.), *a hospitable world? Organising work and workers in hotels and tourist resorts* (pp. 195–212). London: Routledge.
- Bhattacharya, T., & Rajeev, M. (2014). *Identifying employment creating sectors in India: An analysis of input-output linkages*. Kassel University Press.
- Booyens, I. (2020). Education and skills in tourism: Implications for youth employment in South Africa. *Development Southern Africa*, 37(5), 825-839.
- De Beer, A, Rogerson, CM & Rogerson, JM, 2014. Decent work in the South African tourism industry: Evidence from tourist guides. *Urban Forum* 25, 89–103.
- Dimoska T., Nikolovski, B. and Tuntev, Z.(2017). Tourism and Small and Medium- Sized Enterprises Impact on the Employment in the Republic of Macedonia and the Municipality of Ohrid. *International Scientific Journal: Horizons, Series A, Social Sciences and Humanities*, 19, 197-214.
- Dredge, D., & Gyimóthy, S. (2015). The collaborative economy and tourism: Critical perspectives, questionable claims and silenced voices. *Tourism Recreation Research*, 40(3), 286–302.
- Duncan, T., Scott, D., & Baum, T. (2013). The motilities of hospitality work: An exploration of issues and debates. *Annals of Tourism Research*, 41(4), 1–19.

- Farzin, M., Abbaspoor, N., Ashrafi, Y., & Zargham Boroujeni, H. (2019). The Impact of Inbound Tourism Development on the Production and Employment of Economic Sectors: A Structural Path Analysis Approach. *Journal of Tourism and Development*, 8(4), 38-58. doi: 10.22034/jtd.2019.185917.1738. (In Persian).
- Fatolahzadeh, T., & sharifi chaboki, R. (2016). Relationship among Tourism Development, Employment Growth and Reduce Crime in the City Of Bandar Anzali. *Regional Planning*, 6(23), 201-212. (In Persian).
- Fauzel, Sh. (2016). Tourism and Employment Spillovers in a small Island Developing state: A Dynamic Investinon, *Theoretical Economics Letters*, 6, 138-144.
- Furunes, T. (2005). Training paradox in the hotel industry. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 5(3), 231–248.
- Hutchings, K., Moyle, C. L., Chai, A., Garofano, N., & Moore, S. (2020). Segregation of women in tourism employment in the APEC region. *Tourism Management Perspectives*, 34, 100655.
- International Labour Organization (ILO). (2012). Decent work indicators. Concepts and definitions. Geneva: ILO.
- Iverson, K. (2000). The paradox of the contented female manager: An empirical investigation of gender differences in pay expectation in the hospitality industry. *International Journal of Hospitality Management*, 19, 33–51.
- Jaafari, A., Nadalipour, Z., Heydarifar, Z., & Bagheri, M. (2020). Tourism Industry Potential to Create Job Opportunities A System Dynamic Approach. *Journal of Tourism and Development*, 9(3), 153-172. doi: 10.22034/jtd.2020.216474.1944. (In Persian).
- Jani, S., Nik Pesian, V. & Safizadeh, S. (2019). Investigating the impact of the tourism industry on the employment of the country's provinces with a panel spatial econometric approach. *Economic Research and Policy*, 28(93), 233-266. (In Persian).
- Janta, H., Brown, L., Lugosi, P., & Ladkin, A. (2012). Migrant relationships and tourism employment. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1322–1343.
- Kreishan, Fuad. (2014). The Economy of Tourism in Jordan: A Statistical Study during the period 1990-2011. *Arab Economic & Business Journal*.9. 37-45.

- Lee, H. and Hlee, S., 2021. The intra-and inter-regional economic effects of smart tourism city Seoul: analysis using an input-output model. *Sustainability*, 13(7), p.4031.
- Maumbe, KC & Van Wyk, LJ, 2011. Addressing the skills shortage problem of the South African tourism and hospitality industry: An evaluation of the effectiveness of the 2007/2008 SA Host training program in the Western Cape Province. *Urban Forum* 22(4), 363–77.
- McDowell, L., Batnitzky, A., & Dyer, S. (2009). Precarious work and economic migration: Emerging immigrant divisions of labour in greater London's service sector. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(1), 3–25.
- Mooney, S. (2018). Jobs for the girls? Women's employment and career progression in the hospitality industry. In R. Burke & C. Hughes (Eds.), *Handbook of hospitality human resource management* (pp. 184–215). New York, NY: Edward Elgar.
- Mooney, SK, 2016. Wasted youth in the hospitality industry: Older workers' perceptions and misperceptions about younger workers. *Hospitality & Society* 6(1), 9–30.
- Moragra, C. (2017). Nature and determinants of informal employment among grab and Uber drivers in Metro Manila (Unpublished master of industrial relations thesis). University of the Philippines Diliman, Manila.
- Pienaar, J., & Willemse, S. A. (2008). Burnout, engagement, coping and general health of service employees in the hospitality industry. *Tourism Management*, 29(6), 1053–1063.
- Pizam, A. (2015). Is the foodservice industry only composed of low-paid and unskilled jobs? *International Journal of Hospitality Management*, 50, 153–154.
- Prasad, N. and Kulshrestha, M. (2016). Employment generation in tourism industry: an input–output analysis. *The Indian Journal of Labour Economics*, 58(4), 563-575.
- Rafiei Darani, H., & Barati, J. (2015). The Role of Tourism in Creating Employment in Khorasan Razavi Province. *Tourism Management Studies*, 9(25), 106-141. (In Persian).
- Robinson, R. (2013). Darker still: Present-day slavery in hospitality and tourism services. *Hospitality and Society*, 3(2), 93–110.

- Robinson, R. N., Martins, A., Solnet, D., & Baum, T. (2019). Sustaining precarity: Critically examining tourism and employment. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1008-1025.
- Robinson, R., Martins, A., Solnet, D., & Baum, T. (2019). Sustaining precarity: Critically examining tourism and employment. *Journal of Sustainable Tourism*. Doi: 10.1080/09669582.2018.1538230
- Ross, A. (2009). *Nice work if you can get it: Life and labor in precarious times*. New York, NY: New York University Press.
- Sandoff, M. (2005). Customization and standardization in hotels – a paradox or not? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17(6), 529–535.
- Sir, R., Ahmadian, M.A., Jafari, H. & Alizadeh, K. (2016). The role of tourism in creating employment in rural areas (case study: Firouzkoh city). *Geography*, 15(55), 119-130. (In Persian).
- Solnet, D., Baum, T., Kralj, A., Robinson, R., Ritchie, B., & Olsen, M. (2014). The Asia-Pacific tourism workforce of the future: Using Delphi techniques to identify possible scenarios. *Journal of Travel Research*, 53(6), 693–704.
- Solnet, D., Baum, T., Robinson, R., & Lockstone-Binney, L. (2016). What about the workers? Roles and skills for employees in hotels of the future. *Journal of Vacation Marketing*, 22, 212– 226.
- Sonmez, S., Apostolopoulos, Y., Lemke, M., & Hsieh, Y. C. (2016). Simulation modelling of occupational health of tourism and hospitality workers. *Tourism Travel and Research Association: Advancing Tourism Research Globally*, 21. Retrieved from http://scholarworks.umass.edu/ttra/2016/Academic_Papers_Oral/21.
- Tohmo, T. (2018). The economic impact of tourism in Central Finland: a regional input–output study. *Tourism Review*.
- Tsangu, L, Spencer, JP& Silo, M, 2017. South African tourism graduates' perceptions of decent work in the Western Cape tourism industry. *African Journal for Physical Activity and Health Sciences* 23(Supplement 1), 54–65.
- United Nations. (2015). *transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>.

- Winchenbach, A., Hanna, P., & Miller, G. (2019). Rethinking decent work: the value of dignity in tourism employment. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1026-1043.
- Yabuchi, SH. (2018). The Effects of Tourism Promotion on Unemployment and Welfare in the Presence of Environmental Protection and an Agricultural Subsidy", Part of *New Frontiers Regional Science: Asian Perspectives Book Series*, 26, 127-139.
- Yasori, M., Azmi, A., & Heidari, F. (2018). Study of the Occupation Potentials of Tourism in the villages of tourism Destination of Pave County. *Geographical Journal of Tourism Space*, 7(28), 95-108. (In Persian).
- Zampoukos, K & Ioannides, D, 2011. The tourism labour conundrum: Agenda for new research in the geography of hospitality workers. *Hospitality & Society* 1(1), 25-45.

